

ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ГАРМОНІЗАЦІЇ ВЗАЄМОДІЇ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ТА ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

Семенюк М.М. (м. Запоріжжя)

Анотація

В статті обґрунтовується постановка питання про необхідність наукового, політичного, організаційно-економічного та ідейно-виховного забезпечення гармонізації взаємодії трансформаційних та інтеграційних процесів в сучасному розвитку українського суспільства та всебічного співробітництва всіх країн світу. Необхідність такої гармонізації зумовлюється зростаючим взаємопроникненням та інтенсифікацією взаємодії трьох стрижневих процесів у сучасному соціально-економічному і культурному процесі людського суспільства: трансформація в розвинутих країнах капіталістичного господарства в соціально-орієнтовану ринкову економіку, перетворення товарно-грошового господарства в товарно-кредитне та інтеграція національних економік в світове господарство на регіональних і планетарних рівнях.

Ключеві слова

ГАРМОНІЗАЦІЯ, ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ, ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ, СУТНІСТЬ РИНКОВИХ ВІДНОСИН, БАЛАНС ІНТЕРЕСІВ В ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ТА ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ, ГУМАНІСТИЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ, ГРОМАДЯНСКЕ СУСПІЛЬСТВО, СВОБОДА, НЕЗАЛЕЖНІСТЬ.

Мета статті:

– проаналізувати напрями гармонізації взаємодії трансформаційних та інтеграційних процесів в Україні.

Вступ

В періоди комплексних перебудов соціально-економічних систем надзвичайно важливого значення набуває гармонізація всіх трансформаційних процесів, що відбуваються в цих системах, а також останніх з пов'язаними з ними процесами функціонування та розвитку зовнішнього геополітичного, економічного та культурного середовища на регіональному та планетарному рівнях. При відсутності гармонізації внутрішніх трансформаційних процесів ці процеси катастрофічно втрачають свою ефективність, компрометуючи саму ідею та задум трансформації, а іноді руйнує і саму суспільно-політичну та економічну систему. При відсутності ж гармонізації внутрішніх трансформаційних процесів із зовнішніми інтеграційними процесами соціально-економічна і політична система не вживлюється органічно в існуючі регіональні і планетарні механізми функціонування та розвитку людської цивілізації.

Обговорення проблеми

Поняття “гармонізації” відносно реалізації трансформаційних процесів в соціально-економічних системах відноситься до найменш досліджених в суспільних науках. Це пояснюється тим, що до ХІХ

століття трансформація соціально-економічних систем на національному, регіональному та глобально-світовому рівнях відбувалась в основному в результаті стихійної взаємодії суспільно-політичних сил. Гармонізація з'явилась тут в реальному житті лише в формі короткочасного моменту в спонтанному і стихійному русі від однієї максимально допустимої з точки зору збереження самого існування соціально-економічного організму дисгармонії до іншої, протилежної дисгармонії такого ж характеру і напруженості. Це призводило до затягування іноді на цілі століття перебудову суспільного життя окремих народів і всього людства на основі більш ефективних механізмів взаємодії суспільно політичних сил, що брали активну участь в соціально-економічному і культурному прогресі.

В цей період історії людства пануючим типом "гармонізації", а точніше псевдогармонізації трансформаційних локальних та інтеграційних регіональних і глобальних процесів були короткочасні моменти спокійної покори підкорених народів тим, хто встановив над ними своє панування. Інтеграційні процеси тут розпочиналися знизу, із засвоєння підкореними народами побутової культури, мови, освіти та організації господарства більш розвинутих країн, формуючи поступово тим самим новий потенціал соціально-політичних сил опору і боротьби за своє звільнення та незалежний розвиток. Остання виступала основою для досягнення нової, реальної, більш справедливої гармонізації, що ґрунтується на взаємоприйнятному для того співвідношенні сил інтересів суб'єктів трансформаційних та інтеграційних процесів.

Генерація і поява лідерів цього руху опору псевдогармонізації інтересів поневолених з інтересами поневолювачів завершало період внутрішньоутробного розвитку і розпочинало стан відкритої боротьби за встановлення справедливої гармонії у взаємовідносинах і розвитку цих народів.

Сучасний етап розвитку і взаємодії трансформаційних та інтеграційних процесів характеризується помітно зростаючим впливом суб'єктивного фактору в історії. Глобалізація розвитку економіки, культури та інших сфер суспільного життя на основі світової науково-технічної революції та активного поширення інформаційних технологій значно стиснуло часові межі внутрішнього періоду формування соціально-політичних сил, боротьби за гармонізацію інтересів різних країн у розвитку їх національної економіки та культури на основі регіонального та планетарного співробітництва.

Гармонізація трансформаційних та інтеграційних процесів стає об'єктом і метою свідомої та все більш теоретично обґрунтованої суспільно-політичної діяльності в першу чергу найбільш прогресивної наукової, культурної, політичної, правової та економічної еліти країн, що інтегруються. Стихійні, погано скоординовані і врегульовані спалахи суспільно-політичної активності в цьому напрямку все більше

потребують концептуального, кадрового та програмного забезпечення в політичному, правовому, організаційно-економічному та освітньо - виховному плані. Ефективний державний менеджмент цієї гармонізації стає першочерговим завданням успішного розвитку все більшої кількості країн світу з ринковою економікою.

В сучасному розвитку світового ринкового господарства тісно переплетені та інтенсивно взаємодіють три стрижневі процеси. Центральне, авангардне місце займає трансформація у розвинутих країнах капіталістичної моделі ринкового господарювання в модель соціально - орієнтованої ринкової економіки і формування на її основі демократичного громадянського суспільства. Поряд з цим епохальним історичним процесом і в інтенсивній взаємодії з ним активно розвиваються ще два важливі процеси: з одного боку, світове товарно-грошове господарство трансформується в товарно-кредитне (зараз до 70 % всіх предметів споживання і засобів виробництва в розвинутих країнах продається і купується в кредит – банківський, комерційний, споживчий, лізинг, факторинг і т.п.), а з іншого боку – відбувається все глибша інтеграція національних економік в регіональні та світові фінансово-економічні, науково-технічні та політичні структури.

Аналіз трансформації капіталістичної стадії розвитку товарного господарства в соціально-орієнтовану ринкову економіку та характеристика сутнісних ознак останньої як фундамента сучасного демократичного громадянського суспільства потребує, насамперед, визначення загально-історичної сутності ринкових відносин як їх "генетичного коду".

В цьому плані з прикрістю мусимо відмітити, що, на жаль, у вітчизняній та зарубіжній літературі досі відсутня сама спроба її лаконічного визначення. Зустрічається відома спроба визначити їх як економіку, в якій продукт створюється виробником не для власного споживання, а для продажу і поступає споживачеві не безпосередньо від виробника, а через обмін на ринку [2, 11]. Звідси і назва "ринкова економіка". Але, на нашу думку, це не загально-історична сутність, а специфічний для товарного господарства механізм продуктообміну. Практичне значення розуміння цієї специфіки полягало в тому, що вона переорієнтовувала цілеспрямованість і мотивацію діяльності виробників матеріальних і культурних благ із своїх реальних потреб на потреби потенційних покупців на ринку з усіма позитивними і негативними наслідками.

З іншого боку – назва таких складних явищ не завжди виражає їх саму глибинну сутність, а частіше їх найбільш яскраві форми прояву.

Іноді автори підміняють визначення загально-історичної сутності ринкової економіки характеристиками її основних компонентів та принципів функціонування (домінування приватної власності, конкуренція, орієнтація економічної діяльності на одержання прибутку, тощо)[3,10].

Загально-історичною сутністю ринкових відносин слід вважати найважливішу, найстійкішу їх властивість, яку вони зберігають на протязі всього періоду свого існування у всіх народів. На нашу думку, вона полягає в тому, що ринкова економіка завжди і скрізь була, є і в науково прогнозованому майбутньому буде *економікою відплатно (краще на російській мові “возмездно”) – еквівалентних відносин*. Це своєрідний “генетичний код” даної економічної системи, який розгортається розвивається і конкретизується на всіх етапах її розвитку в конкретно – історичну сутність кожного етапу. Так, конкретно – історичною сутністю першого етапу розвитку ринкової економіки - простого товарного виробництва є те, що *тут власник засобів виробництва одночасно є і виробником товару і менеджером всіх стадій свого господарського процесу*.

Проте, розвиток цього етапу в силу різних умов господарювання, різних здібностей, включаючи іноді і кримінальні, призвів в процесі вільної конкуренції до розшарування і формування у суспільстві з ринковою економікою двох основних класів - капіталістів (власників засобів виробництва) і найманих працівників, втративших ці засоби. Відносини між ними стають антагоністичними, породжують експлуатацію і класову боротьбу, революцію та соціалістичні соціально – політичні екскременти. *Конкретно – історичною сутністю цього другого, капіталістичного етапу розвитку ринкової економіки стає перетворення людського фактору і, насамперед, найманої робочої сили в об’єкт жорсткої економії капіталу*. Зекономлений на оплаті праці капітал спрямовується на створення нових підприємств та модернізацію старих для забезпечення капіталістом своєї конкурентної переваги над іншими. Хто ігнорував ці неблаганні об’єктивні, сутнісні вимоги, той розорявся і поповнював армію найманих працівників. Економія капіталу на оплаті праці найманих працівників була і в більшості країн ще залишається епіцентром капіталістичної конкуренції.

Саме на капіталістичному етапі розвитку ринкової економіки відбувається формування механізмів перетворення товарно – грошового товарного господарства в товарно – кредитне, а також міжнародної економічної інтеграції та глобалізації всіх сфер суспільного життя. Проте всі ці процеси породжувались і спрямовувались у своєму поточному функціонуванні та історичному розвитку конкретно – історичною сутністю капіталізму. Остання об’єктивно визначала цілі, мотивації та логіку економічної, політичної і правової діяльності як окремих суб’єктів капіталістичного господарювання, цілих країн та всього капіталістичного світового господарства. Цей період розвитку людської цивілізації характеризується самими жорсткими насильницькими методами псевдогармонізації трансформаційних та інтеграційних процесів у всіх країнах (формування та розпад колоніальних імперій, жорстка конкуренція за ринки сировини, енергоносіїв, дешевої робочої сили,

збуту продукції, що вилились у дві світові війни, боротьбу між світовими соціалістичною і капіталістичною системами та холодну війну між ними, гонку озброєнь, боротьбу за гегемонію в науково-технічному процесі та освоєнні космосу і т.п.).

Для переходу до третього етапу - соціально - орієнтованої ринкової економіки і подолання антагонізмів капіталістичної стадії, як показала історична практика передових країн, потрібні не політичні революції, а докорінні зміни якості, місця та ролі людського фактору в соціально - економічному розвитку суспільства. Ці зміни стають можливими на основі сучасної світової науково - технічної революції. Остання робить основним джерелом багатства не фізичну, а розумову творчу працю, яка відрізняється своєю продуктивністю не в 5-10 разів, як фізична, а в сотні і тисячі раз у різних робітників. Епіцентром конкуренції бізнесменів стає не експлуатація найманої праці у процесі виробництва, а ринок праці. Конкурентну перевагу одержує той бізнесмен, який першим на ринку праці знаходить і вербує найбільш талановитих працівників і розумно - щедро вкладає свій капітал в їх здоров'я, добробут та розвиток необхідних для свого бізнесу професійних і людських якостей. На наших очах в найбільш розвинутих країнах формується конкретно - історична сутність нового, третього етапу розвитку ринкових відносин - соціально - орієнтованої ринкової економіки. Вона полягає в тому, що людський фактор поступово перетворюється із об'єкта жорсткої економії капіталу в об'єкт самого прибуткового його інвестування. Саме це і виступає глибинною детермінантою економічної природи гуманістичного менеджменту в економіці та всіх інших сферах суспільного життя. Цей новий історичний тип менеджменту діалектично синтезує в собі, як економічні так і адміністративно - командні методи управління, але підпорядковує їх використанню забезпеченню взаємоприйнятого балансу інтересів суб'єктів і об'єктів управління в усіх суспільних процесах. Вказаний баланс інтересів означає *таке їх співвідношення і взаємодію, які забезпечують однакове збереження чи поліпшення, а в екстремальних умовах – вимушене і тимчасове, але однакове погіршення конкурентоздатності та ефективності їх рольового функціонування на своїх сегментах внутрішньонаціонального і міжнародного ринкового середовища.*

Завдяки цьому, гуманістичний менеджмент здійснює свій зворотний стабілізуючий і стимулюючий вплив на зростання ефективності соціально - орієнтованого ринкового господарювання та підвищення якості функціонування всіх інших сфер суспільного життя. Оволодіння ним у всіх цивілізованих країнах є центральною і ключовою ланкою гармонізації трансформаційних та інтеграційних процесів.

Гуманістичний менеджмент є не суб'єктивним витвором теорії і практики управління, а об'єктивно обумовлений загально-історичною сутністю ринкової економіки як економіки відплатно-еквівалентних відносин. Остання на сучасному етапі проявляється в сутності більш

поверхового порядку – конкретно-історичній сутності соціально-орієнтованої ринкової економіки.

В зв'язку із зростаючою інтенсивністю інтеграції економіки з усіма іншими сферами суспільного життя в найбільш розвинутих країнах гуманістичний менеджмент набуває універсального характеру, що вимагає радикальних змін в теоретичній і практичній підготовці всіх управлінських кадрів. Для успішної гармонізації трансформаційних та інтеграційних процесів в Україні врахування цих провідних тенденцій набуває першочергового значення і вимагає не тільки наукового обґрунтування, але і негайного політичного, законодавчого, організаційного та фінансово-економічного забезпечення.

В кожний конкретний момент гуманістичний менеджмент має об'єктивні соціальні та демографічні межі застосування. Він є ефективним і демонструє свої історичні переваги тільки тоді, коли його об'єктами є інвестиційно приваблива частина людського фактору, а також ті працівники, які реально і свідомо намагаються бути інвестиційно привабливими для своєї сім'ї, держави, роботодавця і самого себе. Застосування гуманістичного менеджменту поза цими межами (по відношенню, наприклад, до наркоманів, алкоголіків, хронічних ледарів та людей, байдужих до формування та розвитку своєї особистості) лише компрометує його і позбавляє мотиваційної функції в формуванні та розвитку громадянського суспільства і кожного його члена як самодостатнього громадянина, а країну як повноцінного і привабливого учасника інтеграційних процесів.

Від успіхів у формуванні системи гуманістичного менеджменту в Україні та інших країнах з перехідною економікою в значній мірі залежать точність і прогресивність орієнтирів розвитку суспільних наук, здійснення економічних, політичних та інших реформ, соціально - економічна ефективність ринкового господарювання, якість функціонування всіх інших сфер суспільного життя та ефективність реалізації національних інтересів країни в інтеграційних процесах на регіональному та планетарному рівнях.

Надзвичайно важливе значення для створення ефективного механізму гармонізації трансформаційних та інтеграційних процесів у кожній країні, в тому числі і в Україні, має реалістичне, конструктивне розуміння суб'єктами цих процесів і насамперед політичною елітою істинного змісту *свободи і незалежності*. Адже як трансформаційні, так і інтеграційні процеси завжди і скрізь відчутно, а іноді і болісно зачіпають і коригують ці найвищі цінності людського життя.

Всім відомі широко розповсюджені в соціально-економічній та політичній літературі підходи до розуміння свободи і незалежності як "усвідомленої необхідності" (Ф.Енгельс), як "відсутності будь-яких обмежень", що зв'язують побутову, суспільно-політичну та іншу діяльність людей (філософські словники та енциклопедії) і, нарешті, як

“відсутність будь-яких взаємозалежностей”. В історичній практиці ці концептуальні підходи трансформувались або в фаталістичні окупи людської пасивності, або в шизофренічні прагнення до тотального панування над усіма і скрізь, закінчуючи маразматичними ідеями “привілейованих рас”, “неповноцінних рас”, “світової гегемонії” і панування вибраних богом чи самовибраних країн і народів над усім світом, а тепер уже і за межами Земної планети.

Ми не будемо вдаватись в детальний критичний аналіз цих підходів, оскільки історія вже не одноразово показала, чим заплатило людство за такі методологічні збочення та теоретичні неточності з привабливою зовнішністю спокусливих формулювань.

В основу нашого підходу до тлумачення цих найвищих цінностей людського буття, що відіграють роль основного і самого чутливого нервового вузла в гармонізації трансформаційних та інтеграційних процесів у кожній країні ми кладемо той незаперечний, підтверджений всім до людства факт, що жити в сім’ї, суспільстві, людській цивілізації і навіть у всесвіті і бути незалежним від них – неможливо. Тому найбільш реалістичним, конструктивним і практично ефективним для гармонізації трансформаційних та інтеграційних процесів є *розуміння свободи і незалежності є такий комплект взаємозв’язків і взаємозалежностей людини, сім’ї, підприємства і країни в цілому, який постійно коригуючись і оптимізуючись найкраще сприяє вирішенню поставлених ними перед собою завдань*. Ми максимально і реально вільні та незалежні тільки тоді, коли ставимо перед собою реалістичні завдання і реалізуємо їх в своїй суспільній (національній і міжнародній) діяльності, постійно вдосконалюючи і оптимізуючи весь найбільш необхідний і корисний для цього набір суспільних взаємозв’язків і взаємозалежностей, але на основі взаємоприйнятого балансу інтересів. Цей спільний базовий принцип гармонізації трансформаційних та інтеграційних процесів, на нашу думку, забезпечує максимальну ефективність їх взаємодії у сучасному розвитку людського суспільства.

Висновки

Одною з основних причин низької ефективності сучасного етапу розвитку українського суспільства є недостатня гармонізація в ньому трансформаційних та інтеграційних процесів. Потрібна негайна мобілізація уваги держави на концептуальне, політичне, законодавче, організаційно-економічне та кадрове забезпечення такої гармонізації.

Центральною і пріоритетною ланкою такої гармонізації повинно бути не тільки і не стільки ринки праці, товарів, енергетичних, сировинних і фінансових ресурсів, а управлінські кадри, що відповідають об’єктивній природі соціально-орієнтованої ринкової економіки і вимогам гуманістичного менеджменту у всіх сферах суспільного життя.

Найвищі цінності людського життя – свобода і незалежність повинні розумітись всіма суб’єктами трансформаційних та інтеграційних процесів на всіх рівнях і напрямках не міфічно, утопічно, а реалістично і

конструктивно як велика, складна наука і високе мистецтво управління сукупністю таких взаємозалежностей, що найефективніше сприяють практичній реалізації тих об'єктивних цілей і суб'єктивних завдань, які поставив перед собою український народ.

Перспективи подальших наукових досліджень:

- ✓ аналіз концептуальної парадигми гуманістичного менеджменту в умовах глобалізації.

Джерела

1. Мамедов О.Ю. Современная экономика. – Ростов на Дону: Ростовський університет, 1999. – 86 с.
2. Болотин Б. Мировая экономика за 100 лет: статистика// Мировая экономика и международные отношения. – 2001. - №9, с. 28-36.
3. Булатов Т. Мировая экономика. – М.: 2001.
4. Гришно С., Благодарный А. Интеграция Украины в мировое хозяйство// Бизнес-информ. – 2000. -№1. – 10с.
5. Ломакин В.К. Мировая экономика. – М.: 2000. – 160с.
6. Павловський М. Світ: Україна на порозі третього тисячоліття – шляхи розвитку // Економіка. Фінанси. Право. –1999. - №12. – 20с.
7. Голубев К.И. История менеджмента: тенденция гуманизации – СПб – Издательство «Юридический центр Пресс». – 2203с.

Стаття надійшла 23.02.2006 р.